

Кульбабовий ангел. Галицьке писаніє

КУПИТИ

Про книгу

«Кульбабовий ангел» Романа Солила, письменника та гумориста, знаного в народі як Ганя Полупанцьова, вирізняється серед інших видань тим, що це книга голосів простих людей, яких автор знав із дитинства. Тут і смішні, і сумні історії, але всі разом вони творять мовби енциклопедію одного села. Для широкого кола читачів.

Роман СОЛИЛО

КУЛЬБАБОВИЙ АНГЕЛ

ГАЛИЦЬКЕ ПИСАНІЄ

© Видавництво Богдан

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-8230-3

Роман Солило

КУЛЬБАБОВИЙ АНГЕЛ

ГАЛИЦЬКЕ ПИСАНІЄ

Моєму батькові
Івану Олексійовичу Солилу
присвячується

РОМАН СОЛИЛО

КУЛЬБАБОВИЙ АНГЕЛ

ГАЛИЦЬКЕ ПИСАНІЄ

Книга перша

«Кульбабовий ангел» Романа Солила, письменника та гумориста, знаного в народі як Ганя Полупанцьова, вирізняється серед інших видань тим, що це книга голосів простих людей, яких автор знав із дитинства. Тут і смішні, і сумні історії, але всі разом вони творять мовби

енциклопедію одного села.

Для широкого кола читачів.

КНИГА ГОЛОСІВ

Романа Солила знає багато хто, але, перш за все, як коміка, який уже понад двадцять років веселить публіку зі сцени. Менше людей знає, що все, проказане Ромком у різних образах, – це його власні тексти.

На жаль, таких, як він, щиро українських гумористів, ніхто в нас у телевізійних програмах не демонструє. Там маємо винятково старозавітний та ісконно-руській гумор, бо на інший ми, либонь, не заслужили.

Коли вперше у 80-тих у клубі творчої молоді відбулося обговорення творчості Солила, то чулися закиди, що, мовляв, писання на діалекті не перспективне і вже застаріло. Я ж навів тоді приклади зі світової літератури, де твори на різних діалектах посіли своє гідне місце і ніщо їм не зашкодило у просуванні до читача. Назву бодай відомого італійського режисера Паоло Пазоліні, який писав вірші мовою фріулі, котру ще пам'ятала його мама. Ці вірші перекладені безліччю мов. А Фредерік Містраль писав провансальською, і це йому теж не стало на заваді до Нобелівської премії.

Тому писання на діалекті – це насправді дуже важлива грань будь-якої літератури, бо збагачує її лексично і розширює можливості, особливо у тому разі, коли автор чується в діалекті, як риба у воді. Власне, це ми бачимо й у творах Солила, – його персонажі говорять, як дихають, без натуги, без штучності.

Нова книга Солила вирізняється тим, що в ній лунають голоси людей, яких він знав змалку, книга, яку розповіли прості люди. Тут і потішні, і сумні історії, але всі разом вони мовби творять енциклопедію одного села.

Чеський письменник Богуміл Грабал, чиї дві книжки я переклав, робив колись те саме, і навіть одну збірку оповідань так і назвав “Розмови людей”. То були завсідники кнайпи, які за гальбою пива мололи язиками про все на світі. Але перекладаючи ці оповідки, я теж змушений був удатися до діалекту, аби відтворити ту нецивілізовану, нелітературну чеську мову.

Оповідки Романа Солила мають не тільки літературну вартість, а й краєзнавчу; складні долі людей, які пережили кілька окупацій,

опинялися на сибірах, у тюрмах або змушені були йти в ліси, але ніколи не втрачали почуття гумору, віри в те, що все лихе минеться, безумовно, вражають.

*Юрій Винничук,
письменник*

Розділ I

ДІДОВА КНИГА

Книга

Ся книга мовлена людьми, й часом навіть там, де хотів докласти свого, я чекав, як прийде що від людей, мусів терпіти, вступаючи поперед місце людському.

Приходили слова гарні, бо вміють декотрі люди гарно говорити й те їхнє слово приємне й миле – слухай та слухай. Приходили слова кострубаті й невігріті... Як часом вони остюками лізли в язик! Перечили думці, та мусів пасувати й їх во єдину річ, бо, дійнявшись роботи, на половині не вкинеш.

Трудно думку зодягнути в тіло слова, а слова докупи припасувати, аби розмаїті тулилися, а від здруження словесного вигаптувався стрій. Той стрій має дати окові замилювання й ушам благослов'я, а з проникненням у людську стать зі всего прийнятого пробуття діставати мусять джерельця стрімлень і понятливості.

Але слово до слова були пасовані, де слово викінчувалося одне, друге слово родилося й мало чим до слова зачепитися, а де не могло, то на поміч приходили здогад і розум. Як нема вдатного слова, то тяжко зодягнути думку такою силою, аби думка з проникненням у людську стать рухала її струни. Так у собі слова добираючи, чуєш, як рухається їх сила. Але як то з себе витягнути, як виказати? Й від многослів'я того книга подібна мені на клекіт великої громади бузьків, котрим шкода покинути вітцівщизну. Якраз той голосний перегук видає їхній величезний біль.

Я мусів слабувати з книгою, забуваючи за тіло, аби розуміти й передати словом, і книга діставала сили, кидаючи мене під небо, шпураючи в глибіню води. Часом вона змушувала бути щирим, а часом затаєним, а часом, впускаючись між людей зі словом, я припасовував виказане не до сердешного болю, а до сціпської думки, як моє слово буде виглядати на людях.

Та книга вчила й мене самого бути правдивим, запалюватися чужою тривогою й обпікати скипом тим душу, аби ж спішилася душа помагати чужій біді. Й учора веселі виглядають, як за ґратами. Рука чекає годинами, аби в голові, як з тої роси, набралось, а ненаписані слова дзенькали й бринькотіли нині й несподівано зимним прикладалися, а книга терпіла. Й веселі слова відтиналися гіркими. Тяжке для розуміння є життя. Але рука неквапно пише та пише з натрудоватілої голови, рука перекреслює писане й слова між вухами, ніби світ розлазився якраз у тому місці.

Ми бесідували з книгою, ми були одне другому зрозумілі й одне до другого призвичаювалися. В тій розмові з'являвся світ яркий та близький, і я купався в тім світлі, а Земля, мов лебідь, несла мене на собі. Й упізнавав я в світі свої очі, свою бесіду, довкола було моє, ніби я собою замкнув дивне коло. Й жаль, як жаль стало мені, що полишалося стільки людей без радості зі мною!

Неси, неси мене, світе, нехай я з сонячним теплом роздам людям свою любов! І прагнув розум осягнути життя, й шукав я правди в тім житті!

Каменоломня слова

Чи тримали ви коли в чуйній руці готову вилізти з пеленок бруньку? Так і слово людське, вийняте тілом із землі, воно довшим часом ходить собі по живім начинню середини людської, аби часом вийти зримо, чи то пак чути.

Слова, слова, покидані людьми! Скільки є тих слів! То як позбирати, як ще раз переповісти, то міг би світ докупити скласти...Та добирав я слова, щоб, як з пензля штрих, був не йно на колір, а вже малюнок вдатний видітися. Бо як життя б зачав описувати слово в слово, то б із паперів чоловік не вибрався б до скінчення літ. То так треба тим словом сотворити, щоб цілий світ умістився й правда була, й для людей полегкість.

Великої будови маєш матеріал, ввергаючись на словесне творення. І земне – то ниви тілесної, а небесне – ниви душевної слово. Слова є розсипаним каменем на широкому березі річки. Й храм можна

побудувати, й лиш притулок хатній возвести, захисток над головою, прихисток духа.

Творіння словом має бути таким, щоби з кожним слівцем-камінчиком, покладеним у мур книги, було видно дбайливі руки майстра, щоби і для очей радість, і для думки притулок.

Є слова – чиста думка, а є слова незграбні. Та складаєш-пасуєш одне з другим на висвіт, на видноту грані зграбнішої й те незграбне слово коло другого дістає важності й краси.

Є й облуда в тісних словесних печерах, глухих льохах, і є страх, бо невиразне, темне склепіння над тобою. Люблю простого ґатунку слово, воно, як господарська хата, – приємно в стінах побілених, хоч убогий затишок, та ґаздує добро. Люблю слова, викресані з поля, з лісу, затамовані в очах звіряти, люблю правдиві слова без зваби, насміху. Люблю слова з дороги, бо дорога має свою натуру, виводячи до гурми. Дорога назбирана зі слідів, дорога – єдин великий слід, пам'ятливий до руху, з силою духу та розумінням часу.

Пишу й думаю: таки найліпше – життям писане, кожна картка – день, йно читай. Може, й так, але живому цікаво, опустивши думку в слово, сподіватися долі такої, щоби рівним і чистим, щоби не клала під косу камінь, щоби не копала по стежках ям. Воно не так описати, як заглянути, де радість чекає, а де печаль, де ясність серце золотить щастям, а де в тривожні нути вкладає біда плач і жаль.

Край

Шукаю своє зачаття. Воно десь навіть перед моїм народженням, хоч і відітнуте від пам'яті п'янкою. Воно, те зачаття, як світло, переходить через батьківське, через пращурське, але й там нема йому для мене викінчення. Воно, те світло, йшло в ще давніше. Довга дорога – пам'ять, цілими часами летить у цілком другий бік.

Повертає, ой повертає чоловіка старовина, видно, на те чоловікові й пам'ять причеплена, бо якби не пам'ять, було б життя гет інакше. А старовина чоловіка обв'язує, і як умієш ту нитку від своєї пуповини аж до початку віку втримати, то багато в житті тобі вийде, бо всешнє на світі є обв'язання, й тої старовинної мудрості тре вчитися.

Шукаю, відмірюю себе водлок всього живого, бо хочу в тій далекій первозданності, яку досягаєш супроти часової течії, дістати розуміння, як бути легшим душею та відважнішим.

Тут є мій край, тут воля й сховок, молоді літа й старовина. Маю право на те місце й право ще й в духові, що дався розуміти й навчає правди. Чужий того не тямить, а в мене, знаючого й живого, того ніхто не відбере. Й питаюся:

– Чи не заслужив ти, краю, людської слави й щирої пісні, краю, знівечений у віках у праці й чужім слові? Чи, може, забулася твоя пісня велична, відіпхана людською нерадістю й тужливою думою від хлопського народження, від невідмитої землі на змозолених руках? Та й чи забагається співати, як то лиш силуєшся, аби втриматися на землиці й не піднепасти в силах назавше. Ломила доля не єдного, не єден заспівав чужої пісні, а ти, краю, живий, хоч і надломлений, маєш виказати про себе світові усьому: й за свою вдачу, й за жалі не виплакані, й за труд не виплачений. Чи до сміху тобі, до веселості?

Заспіваю тобі, краю, веселої й тужливої, ней воно з правдою розійдеться по світі. На селі за біду хіба що може виговоритися жінка зі слезами, то її легше йде якось. Викричить... бодай вполовину правди, бо їй годі заглянути на світ вище хати.

Хлопові не так! За мовою він поступився набагато жінці, й то вже тре добре насолити, аби щиро виповів, та й нема дуже тих слів, хіба за столом ся розм'ягчить і викаже при всіх. Але жалю мало вчуєш від сільських, мають його лиш до сповіді й на тяжку скруту. Люблять пісню, вона якось без встиду й ганьби показує на люди й старе, й полатане. То й що з того, що другий ту пісню придумав, – фальшивий її не заспіває.

Село

Першоріччя мушу зачати від опису нашого села й довколишніх місцин, зіставляючих понятливе тло батьківського. Нині беруся описати село, стягуючи до голови кожний кутичок, кожну місцину, кожну цаль, значну на цікаву голову.

На земнім тілі наша місцина бучиться горбами, як та бородавка. Розлізлася в болотнечі, посічена стромами, глибокими роздолинами,

й на тому верховітньому пляцу вклалося, певно, з десять сіл. Старі люди кажуть, що жиємо на воді. Джерела навколо випихаються з гір зачатками річок і потічків. Край, котрий заріс буйними лісами з бука, граба, дуба. Соснові бори гурмуються більше від краю або ж окремими гаями. Вода не раз пробувала зігнати ліс з високості, обсуваючи береги, то вже ґрунт під лісом осунувся й наготіє білою опокою чи глиною, голим корінням. У долах більше піску, там родиться пишна бульба в півпутні, завше чиста, не обабрана болотом.

Села гніздяться в затишних логвинах, перед простертими столами пасовиськ і луків, маючи перед собою студену воду. Оселі єднані втоптаним людським шлідом чи з'їздженими фірами дорогами, які мережаться стежками звіра під лісовими шатами. Хмари не раз чіпаються за тії місця, складаючи грізні потоки злив і граду, несених на чужі краї.

Як на мене, то до села люблю дорогу від Каменя між Святою Горою й Сторожихою, бо та дорога кожний раз намовляє обтріпати душу від тягарів і гірчі й пурхнути до піднебес разом із жайворонами. І все приходжу до хати з тої дороги з головою найздоровшою. А вже, майте, з Хомця не так. Найдовша дорога – пам'ять, і вона цілими часами летить в інакший бік.

Село в долині, втишне, межи горбів, що боронять од вітру й хурделюхи в зими. Та й ліс на горбах зимно м'ягчить.

Від села дороги втікають на горби, де робляться тонкими жиликами, там над ними паруються хмари з білої вати з сизим долом і йдуть хмари понад селами, не попускаючись небес, відбиваючи сонце.

Найхолодніше від опівнічного боку, ліпше, щоби від опівночі горб був би вищим, та й нема що дуже на горб нарікати, бо на нім є ліс Смагильщина, вона скорого вітру впускає, замотується вітер у гіляках, не так є лютий. Добрий-таки сусіда ліс для села – й чоловік, й звірина мають у нім поміч.

А село наше то довкола обійняте лісами на згороїжених місцинах. Сторожиха, Свята Гора, Смагильщина, – вони врівне тягнуться, ті гори, одна попри другу.

Гора Сторожиха, через те що з неї найдалше видно, з неї сторожували, аби не всунувся ворог і не наколотив біди. За

Смагильщину, то галасийці мають притчу таку, що походить ліс від смаглого, бо гончарі вогнем і димом так довкола поприсмалювали.

Між Сторожихою та Смагильщиною є ліс Перегін, де Свята Гора. Зі сходу село заступають гори Голодова та Щолуп, з котрих стягують камінь на будову. Багато хатів виставлено з цегли чи каменю, але котра з глини чи дерева – таки тепліша. За каменем на Голодову їде кілька дядьків, але то тре бути теньгому, щоб не марнувати дармо дня, до каменю тре сили. Камінь лупають тяжкою бігою, та й на фіру завдати, а найгірше фіру годі стримати з Голодови, вона, та гора, вічно сира й ослизла, гейби пітніє від роботи. Фіра люзує, кінь на клубах суне на діл, то є страшна мордація. Так самісько камінь і з Щолупа везуть. Хто слабший в руках та боїться верховіття, камінь з оранки по полі витягають, і поле чистіше – плуга не побити. Камінь передовіше всього на будову, бо він йде до фундаменту.

Цегла найздатніша з Репина, там, на Репині, вуйко Копінський цегольню собі на будову зробив, а село теперка має з Репина спомогу. Недалеко їхати, зара йно Смагильщина, Ліщини, й маєте Репин. Місце на цегольню фест вдатне, бо й ліс за крок, і потік, а найпервіше глини досить майстрової є. Люди цегольнею добре спромоглися, що то казати, зак державу не наднесло. Через державу зачали люди на цеглу носом крутити – як то так: вчора цеглу мож було взяти за мозолі, а нинька за цеглу держава копійку потребувала. Стратила держава купця в селі й здальша за гроші за цеглою не дуже хто пускався їхати. Запалася цегольня, яма й рови на тім місці. Цегольню перевели ближе до гостинця, щоб не було клопоту людям з доїздом, але глина попри гостинець має дуже піску процент, і цегла вийшла паршива, не до порівняння. Як не в п'єцу цегла тріскалася, то в руках кришилася. На тім і плюнули. Не дуже коштує і є здорова хата з дерева, бо дерево, воно жиє, дихає, в нім бджола гніздо ліпить. Стіни в тій хаті не мокріють, довше тепло втримується, хата є вжитніша. Хоч і дерева тепер годі розстаратися, треба в котрімсь місці й гайового послухати.

Навчилися люди ставити й на шутрі, але тре доброго вапна. Хата з шутру легка, але дерев'яній мусить поступитися.

Як хто може, ліпить свій кутик. Той до фундаменту, як каменю не має, кидає жорна розтовчені, той до стін шпарує блаженькі дощеньята, шпари навіть шматтям дикують, обліплюючи глиною. То вже та глина,

як птахові до гнізда! Благенька хатинка та ще гріє стіну стайня, з осіннього листя загата, і таки своє є своє.

За село можу багато оповісти, якраз тут треба тих простих слів, інакше не виповіш, мус мати слова надміру вцільні, аби той викрис сільський був здатний. Вам не знати, який то скарб схований! І вартує той скарб ліс, і боронить його ріка. Не золотом лежить, ая, бо від золота стократ дорожчий, бо нігди не купиш батьківського, бо то своє, тут, під небесами, на широких пляці Землі, мов літера, написана своєю рукою, мов людське лице, мов голос. Своє місце – притулок за життя й сховок по смерті.

Глибокою видалася селові й ріка, хоч і не широкою, в єнчім місці й коза навіть перескочить.

– Скільки води?

– Два цілі від бороди!

А найбільша глибочінь, що ногами не досягне навіть понад всіх вищий Льондзьо. Вода є стрімка, як вітер, і спокійна, мов горличка, – де вирує білими фаями, де піниться милом, а там погідна, хоч до рани прикладай, та й тягнеться між вплетених в коріння берегів посеред розлогих пасовищ, поволеньки тече в плесах, гуляє, як на музиці. Веснами за рікою золоті верби ростуть та й в літі часами так є, чи ж восени, як дуже слоти, якби хто ріці ножа дав у плечі, така зла й допічлива. Виринає темною глибиною на поля, марнує людські межі, крадучи збіжжя, й воює, втішна у своїй силі.

Ліси, залежить від поліття, є повні правдивими грибами, на прилісках, при краях ліс борониться густими кущами тернини, лісового горіха чи їжиться темно-зеленим смереком, так що місцями мус продиратися до царства лісу без те густе сплетиво, де й високі трави й низкоросля березини чи вільшини. Трафляється, але то більше на вирубках і корчунках при ході під лісову крону, не пускає ожина, підставляючи до ніг колючі силки. Сама середина лісова не є густою й мож сміло шпацерувати, не втруджуючи ніг. Маєш цікавість – ходи! Сили відбирає хіба лісова згороїженість, себто більше ліса є викинена на хребтини гірок і горбців. Малося б знати, що жиємо селами на пляцах, уздовж згорбатілих. І ще муситься сказати, що й Сторожиха, й Свята тягнуться вріне до русла ріки, котра бере зачаття верст за вісім-десять до сходу. Не з єдних вуст то чув, старі люди довкола за те

гадають, що є наша місцина разом із селами надівкола цілком на воду поставлена. Вода пробивається в торфових безоднях, вилазить на гори зимними джерелами, а навіть би до голови не прийшло, що так високо вода може вийти. Так воно є на Святій Горі, на Підхомці, на Черемошні, а де ріка бере початок, то, так переповідали, войско в латах впало в глуху вирву, аж за пару день винесла вода мужа, в долині під горою, з конем і спорядунком. Так з гір і лісів далось видіти, де Буг починається.

Карби

Бажання малювати світ – воно повсякчасне з-поміж найперших людських потреб, як і потреба чути свою долю на просторі світу. Маленька дрібка, кришталик піску має своє місце, як людські вічі, розум, котрі зіставляють себе з тим кришталиком, виважуючи себе серед довколишнього.

Світ можна писати як безконечність – у всесильстві та безкрайності підвладного світові простору й буде значимість від цього письму, коли світ є вбраний в матерію слова.

Заглядаючи на світ як на біль, відчуваючи себе мізерною кришинкою в скорім плині води, раптовим сполихом серед неба, а довкола – вічність, чи, може, безпоміч. Вічність, її видко в спокої, й життя – то рух до вічності, а дорога життєва – то мудрість світова, світ усе робить в рівновазі, як зверху, так і зсередини.

Й сам себе не знаю, йно вперто звуся людиною. Дідо кажуть: світ великий для дитини. Чим людина старша, тим менше їй місця.

Я вже котресь коліно, котрому є на совісті вивершувати життя писаним, – першим карбом, вложеним в рядок, було слово мого діда. Не тримає пам'ять сего дня, як йому під серцем сповістило виговоритися з набраним в душі. А дідо наші вельми шановані в селі, за очі на него кажуть фільзоф свого ховання. Скарб на душі – вміти писати.

Правда

Людина післана шукати правду, певної дороги не знаючи, – така сплата за людське буття. Від материнської утроби й до могили земної єднять нас земні роки. Лице твоє, твій розум, тіло твоє по слезинці набирались до твого приходу на світ, і те, що дідо дали, а дідові їхній дідо. У своїх земних роках чуєш – слезинки, що вмивали чиюсь зіницю в тобі, є словами, й не знаєш, чий се голос, не можеш розтолкувати сну, а заглянув вічами до побаченого пращурами й від них в тобі то є. Як того є давнього прахом перейдешнього й тілом земським стало, й воно знов життя!?!

Й чуєш чийсь жаль, і вагу чиеїсь біди, й не ваше, а вас чіпне, бо маємо світ в собі й самі сьмо є світом.

Світ є в тобі, а ти є в світові, й є місця по світі однакові, й люди між собою подібні, йно очі мають розмаїті.

Величною дорогою післана людина, та подиху треба й бажання, щоб здоровому перейти й в завязтті по дорозі, де пильнують зваба й гріх, а людина післана за правдою. Вибита головою дорога правди й вузькі стежки втіхи.

Заставляючи слова малювати кожен порух світа, крок кожний його, аби своїм людським призначенням дати поміч світові, сила котрого в рівновазі, й воно якраз є та мірка, до котрої маєм прикластися в стремлінні до правди.

Зіставляючи рух світа зі своїм рухом, дістаємо уподоблення світу, надаючись його помислами та його наукою розсуду.

Пишу, а все в душі шкулить, як годі в слові тої правди: в якомусь слові правду прикриваєш, в якомусь правда – на весь зріст, в якомусь слові правда зістарілась, а про молодшу маєш написати.

Пишу й так собі кажу, йно до написаного не вертатися, не вправляти писане в новий рядок. Карб часу є значимий своїм словом, інакше воно – пуста нута, яка не зачепила серця.

Нинішнім днем вкарбовую нинішню правду, й нехай буде нагою, нехай своєї наготи не встидається. Дай, помисле, слова такого, щоб незрячому давало прозріння, ненавченому – спрагу пізнати науку, а зі зрячим говорило щиро, від серця.

А мені, світе, дай значення такого сказати людям:

– Маєте, люди, світ, обернений в слово!

Дідів зошит

Книгу пишем з дідом, то, знаєте, як старий чоловік просить молодшого вселити нитку до голки:

– Ти, – каже, – в очах молодший.

Так і ми пишем: дідо – мудре, я – бачене.

Зошит дідів перешитий фастригою грубої дратви, аби не порозліталось держиме, є дуже вишарпаний, листки позагинані досередини, без те повним видається. На зошиті всього: й глини, й соснової смілки, й чогось масного провидок, і слідом пропеклим лишився племін вогню. Писане заплило від боків росю, виїлося краплями дощу. Літери розлізли, як розпущена водою фарба, на перших картках найбільше розлізлися слова, наледво знати невиразним основом. Де олівцем писано, твердіше, з притиском порозносилося між картками, й вивести, не сліпаючи, не зболюючи очей, кінця насилу давалося. Важне було в тім зошиті! Ая! Нагодою ви вже, певно, колись мали, шукаючи в холоді теплого притулку, без помочі чужої, розграбувати лишений і ще теплий попіл. Там дрібки жаровиння іскорка обтішить, мислити примусить – там завдяка щастю знайденого.

Серце впадає й совісті нема притулку, як подумаєш собі, скільки помарнував чоловік на землиці, як себе покалічив. Де вже йому шукати добра та щастя – серед гріхів нема провидку, як сонейка за чорною хмарою. Й німої худобини мені є жаль – стражденна коло людських рук, а сказати не вміє, ні докором, ні помочі бламати.

Людський рід вбрався в біду разом з сорочкою, вбрався в болі й хвороби. Одій чоловікові сили забирає. Грівся чоловік колись рухом, завзятою роботою, й нема як то людське тепло. Й в помислі, й в розрусі тисяч сонць того не здатне. Калічить себе чоловік і повагу має до свого каліцтва, набираючись зимна й неповаги. Навчився тепло добувати з лаха й мається за відважного.

Людська сило, красонько людська! Де ж ви ся полишали, сестроньки? Сходіться до родини, гадючій долі не бійтеся стати на хвіст. Нема вас, а забаганці людській волі-а-волі. Вона до щастя легкого тулиться.

Дивися, чоловіче, на вольну високу птаху, бистру серну – якої сили й красоньки ти себе позбавив, як занастився, бо пращури кинули з хліба зерням зерна зла. Зачався світ сильних і осліплх, злих навіть до матері старенької – Святої Землі. Покірна перед дітьми, вона забуває про їхню неласку. Під'юджений розумом чоловік вхопив з материнської спадщини те, що мало бути розділеним між всіма живими. Гадав, що може жити своїм духом, без материнської груді. Збитоцтво й непокора прийнялися в чоловікові, став він зачинателем роду, здатного розумові. Й лишався рід без родючої благодаті. А маємо від світа велику вагу закладену. Моцний той, хто добре може затримати в собі, а не повирипує його навстіж повідкриваними вікнами й дверима. Своє тре шанувати. Вже інакше, як назвуть вас скупим. Скупому – то й двері шкода відкрити, хіба дасть до шпарки зиркнути. Чоловіка кожного прийміть! І найгіршому ворогові можна добром відплатити, бо ніяка зброя не має такої сили, як людська щирість.

Душа й тіло потребує ласки. Примус може вишколити душу, й не буде вона така вольна в своїм забаганню. В добрих руках стане здатною господинею. Як і тіло хоче чистого. Й те, що з тіла виходить з потом, тут має вийти з чимсь інакшим, але не лишитися, бо то вже недуга.

Дотулитися до душі можна, але чимсь делікатнішим, як руки. Вічі й вуха доносять до душі, як страву доносим до тіла. Майте на увазі все собі, що добре притримана душа – то є друге здоров'я. То ж чим його підтримати? То залежить від смаку, до чого привчите. Майте знати від життя, що той любить солодке, другий масне, третьому до легенького середина лежить. Спробуйте притримати душу на фаній пісні, аби потім просилася до такого наїдку, навіть при гіркій біді. Біда – пімста за гріх, вдіяний іще поперед чоловіка.

Розпиловане дерево на зрізі тіла дає видноту, скільки літ має від роду. Розігнані літами кола застигають від середини, й każde є знак нового. Там, на зрізаному, дається видіти, яка деревина зсередини. Є твердь камінна, неврушена сказом хвороби, є струхла несподіваність, а тут хроб користує чужий пожиток. То життя дерева, яке уподоблюється нашому через спостеріг істини – життя наше перетягнуте чуттєвими жилами від джерела душі. Обтинаючи моць людського буття в наскріжність, виявиться і в нас жилка часова й надболена, зігріта

добротою й заяложена жовчею, притяжлива до любові й обмерзла від неприязні, ослаблена, терпелива, оголена, стрімка. Якому болю піддатися, а знести надрізане, вздріти себе зсередини, аби не струпішати живцем при здоровій статі. Сили й терпцю скільки ж то треба, аби втримати причастям в собі схоронених для світа зернят добра.

Не розтрачайте йно зерня холодними зимами, не переїдайте, доглядайте, аби ж було вдатним до весняної сівби. Й вийдуть сіячі в ґаздівській погорді по пережитій холоднечі! Зігріте, вдячне зерня, повірте, завше здибле силу впуститися стеблом, вирости деревом і обміцнілім на зрості дати потребований життям плід добра й вказатися могутнім на зрізі. То звіковічна мудрість!

Дідо мають такий звичай – іти на люди з олівцем і складеним вчетверо листком, де все собі щось запишуть, кажуть:

– Я в такий спосіб життя щипаю. Світ є багатий, про що написати, але не все маєш підходу, то треба щодень бодай по слові.

Дідо як щось писали, то так ніби пісня їм мала вийти, так їм лице ясніло, – так не можна втримати весну.

Йшли за село, так, мовби там щось було приховане, так, ніби ходило йому за плечима щось крок до кроку, але при всім відчутті присутку ні присісти, ні обійняти того дідо не могли.

– То що-сь там написав? – заглядають мені не раз під руку й лице їм натягується в задумі. – Тебе треба думки навчити. Від тебе думка йде, як струна рівна, а ти спроможися її зробити гудзуватою.

– А нащо, діду?

– Думка з гудзами людину будить. І ще пам’ятай: не треба давати стримку талантові.

– Діду, а що воно є талант?

– З трьох людей одне має талант. То є добре й зле. Бо одному від тих двох годі обігнатися. Є талант від праці, є від роду. Люди, що мають дар легкої руки, – перед ними жадні двері не закриваються, визволяються з замків. Так кажуть, що легкорукі родяться в той час, коли відкриваються Царські Врата.

Так і в слові. Написати – то те саме, що випустити птаха. Залежить, чи вистарчить птахові сили й духа не впасти, залежить, з чиїх рук має лет. Хто mocno тримав, той міг птахові зішкодити крила, хто скупим

був, той силою нервів міг змагнетизувати, а хто ласкою – надав птахові сприту.

– А кажете, з гудзами.

– Бо занадто легка думка є звивніша за плоть, вона все поперед, ще руками не зробив, а думка вже там, ще тіло не стомилося, а робити вже не хочеш.

Для письма найвдатнішим є уподобнення – ріка подібна до життя, пісня – до хліба. Через уподобнення дається пізнати світове єдинокров'є. А людина – найбільше світа уподобнення, бо задля людини світ є сотворений, з людиною твориться й приросте. Талант – то є щастя, а щастя – як чоловікові добре. Щастя мусить бути мудрим, аби ним не всититись, бо спротивиться воно, й душа згубить смак. То трудна річ. Старим крутиться голова, а молоді голови ломлять, бо ніхто не може знати, з якої сторони розпутувати шпупьку життя.

Десь я її чую, вісь світу, чую, що й від мене світ залежний, а може, я є та вісь, а може, ти, а може, другий. Бо я знаю те, що тобі невідано, те, що другий не знає. Споглядаємо одне, а видим розмаїте.

Десь я чую тягир неба, деь воно й тут непокоїть, чи прийде землі до смаку дощ, чи має щось сказати дерево, чи душа має що їсти. Як єсь живий, то вчуй те значиме.

Визбирували дідо слова, й то їх багатило, хоч доля пошургувалася ними не раз і біда була до них нерозсудлива. Та писали дідо зошит. І писане жило, чулося його хвилювання. Десь знов впадало на пекучу невіру до себе, а де будилося, й виринала вмілими руками складена пісня. Писали дідо зошит зі словами на обкладинці.

Хроніка нашого села

Нинішнім днем, сповненим сонця й пташиного співу, блакитнооким і ясним починаю хроніку нашого села. Сеї хвилини прошу земного благословення, аби бути мудрим і правдивим у слові. Ні книги, ні школи не дадуть ваги думці, як саме життя. ЖИТТЯ, величне й непізнанне, молодша дитина світу, – воно має спробуватися в моїх писаннях від сотворення живого до наших днів. Ні слави, ні вдяки, видко, не винесу зі свої роботи, бо незвичним є мені труд при слові в рівнянні до роботи за плугом, чи іного тягару, завданого чоловікові

на плечі, та тримаю перед собою папір чистий, мов снігом обсипане поле. Спокійна й вразлива та неторканість. Той полем походив, а той відділив собі половину й подумав, до чого буде придатне. Щасливий, втішний первині́, ступаю я на ту цілину. Й заспівала з літер дорога й понесла слово... Не вишукуйте за мною по землі, не настромлюйте безпечно слова на спокій, бо є тяжко часом порозумітися людям, то вже від слова мого пускайтеся й ви шляхами, вишукуючи за правдою. Довгими літами жив надією, що правда вилічить зір людям, і якогось дня зримі й мудрі прийдуть до обов'язку совісті, аби обернути своє стрімлення на радість майбуття. Довші літа носилась в душі думка, що мусить дозріти в людях слово, аби оповіло за наболіле й пережите, понукаючи до розсуду. Ждання та надія підкуплювали роками взяти на себе тягир такого слова:

– Ти вивчений на біді й на видженні світа, та ж би-сь міг описати – ней нарід знає.

Й на порозі рідного кутика заходив плин роздумів:

– Відважся! На що чекаєш?

А іне говорило заспокійливо в мені:

– Не маю цілковитого хисту, щоб вийти перед людей й мовити за всіх. Не маю мудрості промовця...

Так воно тамувалось в мені з дня в день, гризло по ночах, рана без виліку іного – йно виговоритися! Зі щирим серцем будь твердим, що будеш прийнятий бесідою, а заставляючи пам'ять вертати до тих днів, де були-сьмо дітьми, потребую, аби йшла не на гульки, а за чимсь значним, котре б пасувало до нинішнього дня розрадою.

– Діду, а я б зачав викладати словесну путь з нашого села – про вас і ваших колег. Зачну, діду, так. Як минеться вам сотка літ, а всередині, там, де місце має душа, будете ще й мали добрий гумор і бодай раз на неділю шпитітити вам мусить вийти за стодолу, набрати в груди повіття й що є мочи крикнути: «Г'авт!!!» – але так, щоб нарід вскочив зі страху, хрипли пси, розриваючи від несподіванки гартанки, й іще комусь били на голові яйця чи знімали вроки під чорною веретою, то життя, відпущене вашій особі, пережили-сьте нездарма. Вірте на слові: віджиєте ще кілька літ, а лиш по всім живі не будуть могли наговоритися.

– То колись були веселії люди!!! Й вам таке підкажу – не запускайтеся перед скінченням до ложа. Чоловіче життя – як дзигар на важках: спуститься важка, а піднімати має другий. Кажіть сміло до світа.

– Видите, діду, як то воно значним бухкає – пишу про село, а вилазить десь під лісом між гробами. Прийшло до моєї голови описати наслуханого й надивленого, не так у своїм зиску, як в шані до люда, до краю свого та й повазі до вас, діду. Знамо, дурна слава буде вас підкушувала, й ви мені перечити станете: «Та де ж воно так!? Як те село лежить в іншій місці, а такого чоловіка в нашій селі цілком нема, а той вмер, а такий ще не вроджений». Заповідаю вам: не дорікайте! Землю ніяка межа не поділить! Люди йдуть від єдиного батька, то де ж уже нам за дурницю світ в'язати. Я йно повизбирував розмаїтого люда, аби кожен на приміті був і не валандався дарма, коли сказати про себе має. Виговоритися дам кожному! Й щоб не було за очі й впівправди!

– Матвію! Гавриле! Де ви там є?!!

– Ми туткай є!!!

– На місці? Ставай до розказу!

А слава йще тим дурна, що я її, фльондру, до хати не підпускаю. Ходить приبلуда між людьми та буйду пускає: «Він не так написав, бо той, з ким я минулої ночі любилася, мав талант ліпший і, як видите, руки тепер в золоті носить. З такою жінкою, як я, мож си світа вжити. А те глупе (про мене) терпцем си долю в'яже».

Може, й добра є часами слава, але мені (про себе кажу) при хаті треба господиню, а не паню.

Сотворення живого

Певно, був і такий час, де світ дриголів пусткою. Навіть як сотворився б чоловік, то не мав би чим втриматися й мусів чекати до сотворення живого. Світ мав сусідкою темноту, вона все ходила в чорному, одягу з себе не перебирала, бо в тім давнім часі не було в тому потреби. Та мусіла чимсь різнитися від світа й займати його взір.

Значила темнота свої поля темнішою фарбою, й була на краю того поля густа межа, котра ділила світ і пітьму.

Світ був зайнятий своїм, дбав за господарство, в кожну шпарку заглядати любив, як воно чисто й виметено до блиску.

Темнота тим часом спала, або ж шила собі темні шати, й якось їй все тяжіло прибрати світове господарство до рук, а світа на собі вженити, що світові, думала вона, буде пасувати жінка темна й життя йому буде солодше.

«Як би його гарно обійшла, я б йому й їсти дала, й сама б попри нього наїлася. Як він є сильний, як він статний!» – вимріявала собі темнота.

– Світе, сусідо, та чого ти не можеш посидіти, та чого ти шукаєш? Спічни хвилю, зайди до мене в гості.

– Маю, сусідко, такий помисел: поле засіяти на цвіт і на плід.

– І як тобі в гадці виходить з нічого щось видумати!? Який ти є мудрий!

– Воно саме по собі плететься, з роботою.

– Не прибіднуйся.

– Пусти мене, темното, на свій лан, я й тобі щось створю, може, вийде на твоїм тлі не таке ярке.

– Мені ганьба, світе, сказати, але в мене діда-баби нема, такий байзер, так порозкидано. Якось другим разом, не тепер.

Завстидалася темнота, затулилася темним шалем і зітхнула: «Як він витлумачить собі мої слова? Чого я така?».

Й розплакалася звіздно, й сказала добре слово до світа, й світ їй відповів, не хотів ятрити сусідці серце й дотулився до неї, й не могла темнота не відчувати світа теплого подиху. Й народився їм Розум, доля зіпхнула в пропасть тіло. З тіла вспів вискочити Розум, а Дух полетів у глибину. Брат пішов шукати брата, Розум шукав за Духом.

Виріс Розум безтілесним і не мав жалю й не хотів знати, що то таке біль. І вигулював по пустці Розум, і прийшов до дівки Землі, не знаючи, що то його сестра, й, шукаючи плоті, перебрав земну красу до свого розсуду. Й піддалася Земля, не знаючи, що то її брат. І наробилося такої чудасії, що до сих пір маємо про що говорити й годі повизбирувати нашу родину по світі.

Скінчилося Земне дівоцтво, а по всіх пішли діти, родилися рясно, гейби з розв'язаного міха, й зачали так обсідати батьків ненажерливою челяддю, що дійшло Розумові: «Всьому ради не дам, не настарчу

голоті!» Розум до роботи не вдався, а на батярство й зальоти мав талант.

Старшими дітьми були Вітер, Вода й Вогонь. Не мали діти доброї опіки, порозпускалися дуже й, хоч перейняли трохи материнського, та рухом викапаний татуньо – невсидючі, аби йно фіятися й гуляти. Як кинув їх батько, то хіба від матері стримку й дістали.

Видить Земля по старших дітях – біда! Надії на Розум нема, і як сама не припильнуєш, ніхто не допоможе.

В теплі, з материнської груді, виростав Ліс. Довго колисала його мамця, зак вляглися в буйстві старші, боронила малого.

Попідростали діти – викапаний батько! Матір, бідна, очі позатуляла від встиду. Виплакалася одинока – позалягали ті сльози в сіль несолодку. Правду кажуть: малі діти – малий клопіт, попідростають – більший! Малі діти не дають спати, а великі – жити.

Онуків наплодилося гурмами! Певно, від того часу й зачали боронити женячки в родині, бо родилося більше дурнуватих і калік. Бабця Земля йно руками сплеснула: де ж то даш ради за всім заглянути, наледве порозпихала по стромах. Та й то півбіди, Розум на старість зачав юдити дітей на батярку. Жона, думала, мудрого навчить. Якраз! Виховав таке зілля, що живцем до гробу заведуть! Найбільше допіки від людей, впало на них найтяжче від батькового гріха, дістали люди від Розуму жало невситності. Як парх причиняє біль і хвороби, так і люди доїдали Землю. Потреба ситності зверхніла людям над потребою жалю до Землі. Й зло людям чогось поспівало борше. Й не було людям страшно, що пропаде їм Земля, а було страшно одне від другого. Й смілили люди одне до другого в ворожнечі.

Найбільша згуба для Розуму та, що не мав тіла. То пощо йому те життя вічне, як тіла нема?!

А як скінчилося Земне дівоцтво, то впала коса тяжко, ніби хто гайворона забив у повітрі, то через те, кажуть, пішла Галасия, а навколишню місцину назвали Смагильщиною.

Підхмілілий Розум тягнув за собою людей, збавляв їх спокою, й треба було Розумові їхніх рук, бо вбачав серед людей те, що може його визволити, бо манило його до зір.

Обіцяв зробити людей родом сильних і певних в собі – й таки з'юдив. Споєний Розумом рід людський лишив лоно старенької й знесиленої

Землі. Але не висохла земна груди, не пропала материнська ласка, цілюща й велична її сила. Назвали те місце Святою Горою.

Поробилися люди родом сильних і забагливих – дай ліпшого! Ніби те ліпше – лікарство. Забагали люди відразу завтрішнього, а мус мати під собою нинішнє. Нехай нинішнє нас коле здолу, на те він і є нинішній день.

Капля по каплі лишалися люди без земної благодаті. А Розум не втихав. Він зваблював знесилених людей зібратися в легкий туман і злетіти над хмарами, аби ядуchoю трутизною роз'їсти земне тіло, щоб у такий спосіб позбутися земного прив'язку.

Серце впадає й совісті нема притулку, як подумаєш, скільки перемарнував чоловік на землі, як себе покалічив РОЗУМ.

Розум – то розтечене по віковичних часах, вибране з праху похоронень. Як світло несе до землі від сонця час, так і розум несе правду людського зачатку. Правда та одухотворена в слові, а те слово є від світа до вуха живого. Розум, та невидима людським вічам сила, багата своїм розмаїттям.

Що є розум, окрім слова? Для народженої статі то є перенесене від батька надання до руху, бесіди, вдатку чути, а виррослому з дитини вчить і більшої науки – вершення життя, бо життя – то потік по висушенім руслі поміж гострих рубів берега. Розум наповнює те плинення, проситься в якрозмаїтіші закутики, пробуючи свого вміщення в них. Та не все в тих схованках є правда нашого призначення, бо ходи й нори прориті злою течією, прошпортані спокусливістю, й вони чекають від розуму, аби затягнув наше тепло, наповнене життєвою спругою.

Ми – люди, ми – світова кров, й кожна людина тої крові – крапля в світовім тілі, стліваючи, сплджуємо й рух вічний від того, як і сам світ. Барвиться світова кров не самими людьми, – і звір, і птах, і гад, і хроб мусять доносити тілові світа здоров'я й моцність. І як є світ здоровий і вдоволений своїм здоров'ям, як має добрий гонір і ніц його не болить, то й коло него всім є добре.

Та мордуєм ми світ, мордуєм самих себе, бо за радість нам уже те, що жиєм, а для більшого розум не заставляєм. Втіхою нам йно хвилина нашого прозріння, а більшого зобов'язок забутий. Силуємося взяти від життя, мало не тріскаючи, не маючи злагоди між собою, й по світових

тілесних жилах іде замарнована кров, і має світ болі страшенні тіла й мусить рятуватися. Чужа біда й нагла смерть доходять засторогою до нас. І є той біль світовий, бо марнують люди землю, й не має серед людей совість притулку, відірвані є люди від земної груді, борше як того хтіла земля.

Держ

– Діду, а чого, як кажуть про державу, туляться люди з страхом і голос їм впівпропадає? Що то є держава, діду?

– Закрий вікно на гачок. Підсунься ближче, щоб я не надрирався в слові. Й не перешкоджай мені, бо то годі розтолкувати.

Був час і люди вміли літати, й золоте зерно небесних зір живило легких і щирих душею. З людей поробили курей – тепер люди порпають землю й бояться ночі. Від держави плетуться кайдани, моцніші від стальних і тонші, ніж павукова нитка. В кулаці одної руки тримаються мільйони людей. І є в держави сокира на карання. А господар держави, великоголового владника людського буття, сина примусу й покори, називають Держом. Він господар великої челяді, дітьми котрої є дівка Війна та її сестра Влада. Їхній брат – холодний судія, котрого в людях звать Кат.

Має Держ спухле лице й зброджену кров. Ситий й напухлий, в тому суть павука: йти на крик, втішаючись кріпості нитки. Тонюська, липка, прозорична, нею в державі обв'язаний слабий і силач. Мудрого ріже, а дурному робить реготливішим лице. Обтягнена по тілах нитка скрапить і жалить колючим дротом, із смертельним током, добутиим з мотора рук, обв'язаних павутинням.

В часах давніх і сивих, як чоловікові не тяжів рух і мав чоловік фамілію серед риби, серед звіра, серед птаха, то рішив розум позбирати людську братію до міха великого, аби вишколити людей на далеку дорогу до нових зізд. На варту до міха був приставлений малий ше на той час Держ, а щоб люди не мали страху від вартівника, то дав подобу йому більше на живе – людську голову. Решту тіла далі від спокуси сховав, аби добре велася служба, себто, щоб не мав Держ туги за жінкою й продовжком роду. Замість дітей навідрубував Держові розум: з жовчі – Війну, з правої руки – Владу, з лівої – Ката. Мусів доб-

ре служити Держ без рук і зі слабою серединою. Й були діти ніким інакшим, як упирами.

На всі боки добре розумові, на те він і розум. Міняються дні з доброго на гірке, з працювитого на ліниве, з погідного на захмарене, й жодна людина, як не шукай, не могла сказати: «Мені того, а того дня було добре».

Й засіло людям на душі: значиме, бо мудре – бачити в людях іних безпоміч. І тим тішилися, й від того боялися, бо думка в них жила зимна. Й таке воно зачало між людьми панувати. Й світ тепер в вічах кожної людини ставав розмаїтим, бо щоб волю людську забрати, перш за всього сила зла разила вічі. А Держ казав людині слово про правдивість світа: «Ти сліпа та затьмарена! Хочеш заслужити щастя – мене слухай, і багато світів людських тобі піддадуться».

І вступали Держові люди моць духа і плоть. Жили люди в державі, як у мішку. Мішок держава капку відв'язувала, аби кинути їсти й щоб нарід не подусився. Привик нарід до мішка, бо в гурмі – воно тепліше.

– Я, діду, нині знов не буду міг заснути. Ви наговорите, а воно наді мною висить і до раня гризе.

Осінь

Нині з дідом оремо на Цапковій горі. Цапкова через те, що дуже прикро орати, коні мовби на печу драпалися, коні стають цапки. В ставі, там, за хатами, вмивається осінь. Нечутна, хлюпає жовтою сукенкою, виполікуючись від порошоків літа, розчесується гребінцем понадбережних вілх. Вже прибране й відмите небо. А прозоре, а чисте, а глибоке! Заглядало небо разом з осінню на розгладжену воду, й виглядало їм, що вони намальовані на ставі. Неба дно в ставиську віддається свіжим, невисохлим малюнком, і фарби з тими кольорами, що від зимного до яркого, міняються грай-світом. Минає по небеснім кольорі розірвана вервиця теплих птахів, і йно подих крил і тужний клич відводить взір від нагої діви. Чи так голосно кричать, чи так голосно дихають, і земля під ними легка, мов попіл.

– Не лягай на плуг! Кажу тобі – плуга тримайся! Дивися за коліснями! Вйю! – дідо збоку при штильвазі плуга підтримують ліца й батіг, поганяючи коней. – Бороздонька вузенька!

Срібне люстерко гострого плуга краяло землю на блискучу, мов ворона крило, скибу:

– Масна земля!

За плугом, за плечима, горобці й круки ретельно беруться перевірити виважене набік земне тіло.

– Тр-р-р! Гов! – кричить на весь світ дідо. – Робітнику! Де ж ти заїхав?!! Сміються горобці.

Дідо широкою плоттю заступили від мене плуг, і йому на руках заграли жили – не від натуги, а від привички, котра є в нім літами.

– Вйо, Каштани!!! Рухайтесь!!!

Рівна скиба стелиться дідові під босі ноги.

– Діду, я вже знаю! Дайте ще раз спробую.

– Нема часу.

– Та навчіть! Ви йно голюкайте на мене. Ви по-доброму нігди не скажете.

– То не є забавка! А вйо, Хрущі!!!

І поглинувся весь у свій труд, і ніхто вже не міг його відібрати від плуга, а від ораниці йшов теплий дух і, легкий, сходився над землею довгим чубом, й, повільний, мудро стояв над чорною скибою. З сапом кінським від землі чулося дихання, так, ніби з дівочої згуби палахнуло материнським щастям, так, ніби ставало землі легше. Як то може бути від рани легше? А то так є – вмирає одне, другому вступаючи життя. В пологах виймався біль до світу живого. Й правда, й велич – дати другому життя і вмерти щасливому.

– Ти чув, як стогнала?

– Хто, діду?

– А вона, Земля.

Ліс

Ліс жиє своїми таїнами. По краю є поріг з тернини й свирбивусу, котрий так рожовенько веснами цвіте, а восени плодом кровавиться, а ганком над тими колюхами виплетеним піддашком від сонця є лісковий горіх. З села люди, аби спорядитися пастухом з горіхової ліщини, роблять кривульки, то треба навіть ліску підпарпати, бо якраз в корені є той згин на руку, й пастуха палиця має замах і добре

опертися на неї. Та найважливіше – ліщинове деревце пильнує пастуха й череду, як застане громовиця. Середина лісу – там плечисті граби братаються з віковими моцарами-буками. В задумі захмурені дуби, а там, на узліску, берези білі, непосидющі реготулі – то на вітрі гуляють вихиляса тугим станом, то вічно перестрашені й веснами ранніми в тузі дівочій плачуть за кимось.

Від діда-прадіда ліс є посидючим і до Землі злагідним. З молодого коліна виріс сиротою й більше ласки діставав, як старші діти, так є. Й вітер, і вода, й вогень не раз до меншого силою пімсти сліпої бралися в заздрості. Вода точила болотами, вітер під корінь скажено витинав, а вогень збирався в громи небесні й ціляв стрімко. Навчився ліс з головою охиленою приймати злі докори: як вмерати – то всім, як жити – то разом. Посидюча родина – людині в поміч.

Ліс – то велика родина, й тре попри неї гостем посидіти під вітами на теплій з відпару землі.

Ліс – то вільність на душу, й людина набирає коло того такої зможності, що міг би птахом пурхнути над світом.

Найближчий до села ліс є Перегін. Невеличкий, дві години певного ходу, а з села оком обіймеш – на небокраї того ліса в дві жмені влізеться. Перегін біліє долом хрестів, там люди переселяються, хто зажив собі в селі літ. Той діл думу до серця кличе, й пам'ять крок в крок бесідуючи, затримує деінде, зітхати заставляє тяжко, аж до самісінького дна душі. Родина до родини – під ліс спіchnути. Той в свої роки вмер, той завчасу зі світа пішов. А Пам'ять за руку веде, й вже як маєте поставити стопу на лісову стежину, пустить вас пам'ять, обернеться когось зновсь пантрувати. А ліс до гостя придивиться, як свого впізнає, то звітається співом пташок, як йому добре піде, то буде вас приймати й ще дорожчими дарами. Про своє повідаючи, під ноги в'юнким барвінком стелить, дзвониками, медунками, конвалією, або, як то ще кажуть, божими камінчиками, й над тим всім пташок спів. В кого ви коли таку повагу мали? Відведе вас на грибовиська, стебло трави нахилить: «Маєш суніцю».

Та є ліс і мургою, нервусом. Як що не по нім, друка з дерева втрученого під ноги шпиртне, а навіть блуда підісле. О, блудові йно подай! Ноги зволочите по дебрах лазити, голова ся гет замакітрить. Й насяде вас лях.

Ліс – він життя пережив, як і людина, й колись маленьке деревце бавилось зі слимаком і рівнялося в ріст суниці. Тепер воно – велич і височінь, тепер хіба вітер і блискавка може з ними до бесіди ставати, бо бере негоду ліс на себе, як дуже буря заходить, то ліс хмари проводить на Репин.

Час мінить світ, і травина гнітиться вже в підніжку сосни. Як і поміж людей, старість осмислена, але й безсила – мудрість є набрана, а час не той.

Нині з дідом нарихтовані йти не так до Перегона, а в Березники, там в тій порі грибовиська й мало б ся засіяти підпеньками. Там, у Березниках, перейшлими роками підпеньок ріс на березі над головою метрів зо два, що мус високо руками досягати, стаючи на якусь відногу. Лісник Нестор, той найбільше ходить в таку пору по лісі зі зграбненькою драбиною, а хлопчиська з села – з довгими тиками, на яких мають поприв'язувані ножі-гнипи – так легше різати, а підпеньки відразу лапати до відкритої торби.

Дідо чогось на гриби кажуть «губи». Збирати – люблю, а їсти – не конче. Але дідо заказують все: з ліса прийти з повним кошичком, інакше свараться, що я цілий день проваландався й при хаті ніц не зробив. То збиранням не перебираю: чи козар, чи сивулька, чи решітка, чи маслюк, чи підпеньок, чи копитник, чи мазурка, чи лисичка – йно би «губа» не була хробом поїджена. Правдиві гриби – найбільша хвала від діда, на руці їх і так, і так обдивиться, навіть на сусіди понесе. Мене прихвалює не дуже, каже, що за мною, хваленим, золоті верби ростуть. Та правдивої «губи» чим рік, то тяжче здібати. Йно ліса капку більше висікти й впустити зимна, вже гриб не має притулку. Ей, колись, то йно було попід поле перейти – й вже маєш три-шести головачі! Те саме по лісовій дорозі, навіть в корчі не вступаючи. Надибаєте гриба правдивого – не спішіться його відразу до кошичка забирати, а кучніть на коліна й у спокійливому застановленні листя відгорніть, обсервуйте навколо – мусить мати пару. Навіть не підшукайте йому збоку, позирайте під ним, так не раз вже мені виходило: обкарнаю грибові ножиком корінь, а впів лишу в землі; дідо додивляться, вишпортають за мною, та й кличуть:

– Збирачу спішний, ану ходи-вернися! То кому лишив?!!

Здивований, бачу, що під добутим корінцем білий і довгий підгриб. Буде на коляду.

— Як то ви, діду, заглянете? — гейби дивуюся, а сам себе картаю за своє раптування. А ще дідо наказують не вкривати малого гриба на потім — раз його мав очима, мусиш брати, бо дивлення грибові шкодить, і він заснядіє. На правдивого гриба зле класти оком, а на підпеньки, приміром, навіть треба — то те саме, що підлити їм чимсь зживленим на зріст.

Дідо дуже пильні до гриба. Трафилася нам полянка підпеньок — від краю й до краю годі ногою стати.

— Тримай місце, — кажуть дідо, — піду додому за косою.

Сів на полянці з кошиками діда чекати, заглядаю, як собі жабця з листків скриньку зробила. Ліс жив своїми таїнами. Кругував навколо села, тісно запираючи хати від негоди. Нема-нема — йдуть. Гадав собі, на геца, хто видів опеньки косити, а дідо — на правду з косою й два кошики на плечах.

Падали грибні покоси, гейби перестояна лотава. А кошиків таки бракнуло. Дідо вбили до землі косу й мусили плести два коші з лапатої папороті. Довгими перевеслами здобич завдали собі на плечі й мандруєм до села, аж дідові підказало:

— Загляньмо-но до Хлопського Ліса, альбо ж на Куліси, хоч то й не дуже по дорозі.

По хвилі були там.

— Діду, а то йно наш ліс славен чи є по світі грибніші місця?

— Є, є того ліса по світі. Вже'м був по лісах і в Стоках, і де Свірж, і на Копанях Стоцькі музики, ладно грають, а маєш Копань, то чисто в загумінку, хутір далекий. Коло Романова, там їздив годити за музикою вуйкові на весілля, там є гори Макітра й Камула, а ще там по лісах є такі місцини, як Памбурок, Бучкова гора, Замацюкова, Басів Кут, Шолова. Я то всьо перейшов, а якби далось вийти до поля, то там є Корміличі, Клини й, чекай, поле так називають, в Писку, а так само Загомінок і Лиликові Корчі. Знаменита Волохова Дебер і Каньовська.

— Й там є багато «губів»?

— В тоті дебра йдуть вішатися. Чекай! Положися на траву, кинь оком — мають бути правдиві. Тутка грибовисько.

– Не видко, діду, – заліг я платвою в траві, позирцем заглядаючи вкола.

– Добре зазирай, в тім місци все були.

– Нема.

– Як нема? Стоять, як жовніри! Не галайкуй, а йно мене випровадь на найстаршого.

Десять правдивих грибів, моцних, як кулаки, перебралися з пожовклої трави до підпеньків, а ми, запалені, через Репин впускаємося до Смагильщини – може, там є баранячі голови. До них перший грибар – Миколя Базилів, йому бараньохи найліпше збираються.

Голови притаїлися в дуброві, при дубах-підмолодках, порепаними макітринами. Вісім відразу! Шапчини досередини повикручувані. Нема ради з «губами», мусілось знімати сподні, бо бракувало рук. І з косою, з кошиками, з штаньми чимчикуємо на подвір'я, а сусід Миронко, котрого нічим не здивуєш, під ворітьми заглядає: «Й пощо то ноги мордувати, я того добра навколо хати маю».

В Мироня підпеньки кинулися в саді, де солодка серпнева яблунька-спасівка. То кропивники. Правда, хатні підпеньки мають від лісових відміну – шапчини жовтуватіші, барханові, а під ними комнірчики біліші. Миронко в неділю вийде за хату до кривенької яблуньки й мищину «губів» усе мигцем назбирає на вечорову зупу чи запражку.

Та заглянув десять правдивих і дві баранячі голови, аж скликнув:

– Видиш-во, варто й до ліса перейти! Правдиві я так само бачу, дивися, які поважні.

Не думайте, що моя оповідь є засвідченням того, що прийшов до господаря ліса й вже маєш щастя. О, то треба не раз добре знаходитися! Ліс любить, як маєте спостеріг. Іншим очі затемнить і буде блудив і блудив, так, що комусь з губи вилетить глупе слово:

– А тьфу, щоб я більше ту йшов і марнив свій час!

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ